

50'Lİ YILLARDA TÜRKİYE:
SAZLI CAZLI SÖZLÜK
“*Şimdiki zaman beledir*”

Derya Bengi 1966 yılında Ankara’da doğdu. Eğitimini 9 Eylül Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi’nde İşletme ve Endüstri İlişkileri alanında tamamladıktan sonra serbest gazeteciliğe yöneldi. 1996-2009 yılları arasında *Roll* dergisinin yayın yönetmenliğini yürüttü. *Express, Bir+Bir, Esquire, FHM, Aktüel, Radikal* gibi dergi ve gazetelerde müzik ve popüler kültür üzerine yazılar yazdı. 2010 yılında yayımlanan “Rakı Ansiklopedisi”nde müzik editörü olarak görev aldı. 2012 yılında Depo’da açılan “Uzayda Bir Elektrik Hasıl Oldu: 1960’larda Müzikli Türkiye” ve 2014 yılında Yapı Kredi Kültür Merkezi’nde açılan “İşte Benim Zeki Müren” sergilerinin küratörlüğünü üstlendi.

50'Lİ YILLARDA TÜRKİYE:
SAZLI CAZLI SÖZLÜK

“Şimdiki zaman beledir”

DERYA BENĞİ

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4749

50'Lİ YILLARDA TÜRKİYE: SAZLI CAZLI SÖZLÜK

“Şimdiki zaman beledir”

DERYA BENĞİ

Editör: **Murat Yalçın**

Tasarım: **Nahide Dikel**

Düzeltili: **Filiz Özkan**

Baskı: **Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.**
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3 Kağıthane-İstanbul
Tel: (0 212) 294 10 00 e-mail: kitap@masmat.com.tr
Sertifika No: 12055

1. Baskı: İstanbul, Aralık 2016
ISBN 978-975-08-3855-2

Bu kitapta yayımlanan yazıların sorumluluğu hazırlayanına aittir.

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2016
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 Karaköy 34425 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

SUNUŞ

Marilyn Monroe'nun başrolde oynadığı, Billy Wilder'ın yönettiği *Seven Year Itch* (*Yaz Bekârı*), 1950'li yılların tipik Hollywood komedilerinden biridir. Uzay yarışından ucuz roman sektörüne, televizyonun genişleyen etki ağından yaz tatili çılgınlığına, Rahmaninov'un 2 numaralı piyano konçertosu ve "Chopsticks" melodisiyle temsil edilen kentli-taşralı zıtlığına kadar döneme dair bir dizi işaret, bir Broadway piyesinden uyarlanan bu filmde kendine yer bulur. Ama kuşkusuz, metronun havalandırma mazgalının üzerinde Monroe'nun savrulan eteği ve bacakları filmin esas odağıdır. Bu sahne 15 Eylül 1954'ün gece yarısında, New York'ta 100'ü aşkın fotoğrafçı ve 1000 kişiyi aşkın kalabalığın gözleri önünde, üç saat süresince sil baştan pek çok kez art arda çekilir. Gerçi filme intikal eden bunların hiçbiri değildir: Yapımcılar ve yönetmen tatmin olmayınca, aynı sekans California'daki Fox stüdyosunda sessiz sedasız tekrar kaydedilip filme eklenir. Daha film tamamlanmadan, o gecenin fotoğrafları gazetelerde yayınlanmıştır bile. Zamanla bu fotoğraf yalnız Monroe'nun veya *Yaz Bekârı*'nın değil, sinema sanatının da simgesine dönüşür; nice dergi ve kitap kapağında sergilenir; çantalara, tişörtlere işlenir; kartpostalları, posterleri duvarları süsler; oyuncakları, hatta heykelleri yapılır.

Bu sahne, aradan geçen 60 yılın ardından bugün artık bir efsanedir, ama o gün için eğlenceli, ilgi çekici, gelip geçici bir magazin haberinden ibarettir sadece. 23 Eylül 1954 tarihli *Akşam* gazetesinin kısa haberinde, bir fotoğraf-tan bile yoksun biçimde, şu naif, safiyane cümlelerle tasvir edilmiştir: "Vücut güzelliği ile meşhur aktris Marilyn Monroe, geçen hafta yeraltı tren şebekesinin bir hava menfezinin ızkarasına basmış ve alttan gelen hava cereyanı artistin en az 15 kere eteklerini balonlamıştır. Bu sırada kaldırımında toplanan 1500 kadar sinema meraklısı artisti alkışlamışlardır."

*

Kitabın adı, 50'li yılların popüler türküsü "Ha bu diyar"dan bir mısra. "*Şimdiki Zaman Beledir*", 50'li yılları bugünün merceğinden ziyade, dünün

penceresinden izliyor. 50'li yılların gazete ve dergi sayfalarının rehberliğinde, o günün bakışına, o günün mizacına, o günün lisanına sadık kalıyor. Monroe örneğinden devam etmek gerekirse, beyaz bir yaz elbisesinin eteğinin eksenini etrafında örülen efsanenin doğuşuna, ilk ilmeklerine tanıklık ediyor.

Soyadına gelince, “*Şimdiki Zaman Beledir*”, bir sözlük. A’dan Z’ye, “Acı Pirinç” filminden “Zil, Şal ve Gül” şarkısına uzanan, yola çıkış limanı ya da nirengi noktası olarak müziği seçen, 50’li yılların Türkiye’sinin ritmi üzerinde şarkılar, türküler mırıldanan “sazlı cazlı bir sözlük.”

Bu sözlük, 50’li yılların Türkiye’sinin perdesine yansıyan renkli ve siyah beyaz manzaralara, yaşanan olayların siyasi ve kültürel zeminine, köyüne, kentine, ilklere, yeniliklere, romanlara, öykülere, filmlere, şarkılara, danslara bakıyor, insanların alışkanlıklarına, seslerine, sözlerine, düşlerine, düşüncelerine, Salâh Birsâl’in deyişiyle “ayran içişlerine” eğiliyor.

*

İkinci Dünya Savaşı’nın ortak acıları ve açtığı yaraların sızısıyla geçen bir önceki on yılın sonrasında 50’li yıllar elbette bir uyanış, nefes alış, bir ölçüde neşe ve refah dönemi idi. Tepeden tırnağa fikir özgürlüğü mücadelesi, isyan ve kültürel kaynaşımın ışığıyla aydınlanan 60’lar koşusunun yanında ise doğrusu yaya kalıyordu. Ama dünyayı 60’lar rönesansına hazırlamak da az şey değildi. Bir koşu tutturmadan önce yürümek gerekiyordu.

1950’ler Menderes’li, Bayar’lı, Migros’lu, Gima’lı, traktörlü, gecekondulu, naylonlu, hula huplu yıllardı; çok partili demokrasiye geçişle askeri darbe arasına sıkışmış bir zaman dilimiydi. İktidarın milli irade nutuklarıyla muhalefetin istibdat rejimi iddiaları birbiriyle dalaşırken, tango ve rock’n roll adımları birbirine dolaşıyor, Soğuk Savaş’ın gölgesinde küçük Amerika idealiyle karaborsa, ihtikâr, yolsuzluk davaları birbirine karışırken, plaktan kahveye, şekerden otomobil lastiğine, grev hakkından basın hürriyetine yokluklar birbiriyle yarışıyor. Sabri Esat Siyavuşgil, bir köşe yazısında “Musiki dinlemek imkânlarının kahve içmek saadeti kadar tesadüfe bağlı bir baht işi olduğu memleket” diye tanımlıyordu Türkiye’yi. Mevcut sinemalar, çalgılı salaş gazinolar ve bahçeler dolup taşarken, konser salonları, caz kulüpleri mumla aranıyor. Radyo sefası süren ülkede alaturkayla alafranga küs yaşıyor, kimisi gazellere, şarkılara, oyun havalarına, kimisi senfonilere, liedlere, aryalara dış biliyordu. Ama ok yaydan çıkmıştı bir kere. Radyonun cazibesi sayesinde köyle şehir, doğuyla batı, gençle yaşlı, kızla oğlan, fakirle zengin birbirini tanıyor, yekdiğerini merakla şöyle bir süzüyor, çatışmalar da, yatış-

salar da, eskisinden farklı bir kültürün, müziğin, sanatın, edebiyatın temelleri çaktırmadan atılıyordu.

“Benim evim gecekonda / Eloğlunda apartman / Eloğlunda ince müzik / Benimkisi aman aman” mısralarının şairi Metin Eloğlu, 50’lerde bir bıçkının ağzından yazdığı bir şiire, çaçaça ve mambo orkestralarının ünlü şefi Xavier Cugat’ın adını verirken kim bilir aklından neler neler geçiriyordu: “Amma da yaptın şıllık kız, / Dağlıysak insan değil miyiz yani? / Koyunları sattık, vurduk üç bini; / Öküzleri sattık, vurduk beş bini; / Bu parayı mezara mı götüreceğiz? / Hele gel, seni vizon pöstekilere saram; / Koluma takıp Kervansaray’a gidem; / Sana Chat-Noir’lar alam mı; / Koklayanın burnu düşün. / Joze Iturbi’den, Xavier Cugat’dan / Sana pilak alam mı? / O çalsın, sen tepinedur... / Seni eşek sütünden banyolara yatırıp, / Camel’ini binliklerle yakam mı? / Naylon’una ne verem?”

Ekim 2016

Derya Bengi

Bu kitaba emeği geçenlere, bu çorbada tuzu olanlara teşekkürler: Gökhan Akçura, Arslan Eroğlu, Feza Kürkçüoğlu, Murat Meriç, Hakan Lokanoğlu, Alişan Çapan, Cüneyt Cebenoyan, Çiğdem Öztürk, Defne Halman, Emre Gönlügür, Erdir Zat, Funda Aras, Görgün Taner, Güven Erkin Erkal, Hande Akkan, Kamil Genç, Merve Erol, Nurşen Bakır, Ogan Güner, Ömer Sandıkçioğlu, Pelin Asal, Serhan Yedig, Şahan Nuhoğlu, Thania Vezou, Ulaş Özdemir, Volkan Özboz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi çalışanları.